

BAUDŽIAMŲJŲ ĮSTATYMŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ ATSAKOMYBĘ UŽ SUNKŲ SVEIKATOS SUTRIKDYMĄ LIETUVOJE, RAIDA

Rita Aliukonienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros lektorė
socialinių mokslų (teisės) daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-00117 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67

Jevgenij Machovenko

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros Teisės istorijos instituto vadovas
profesorius socialinių mokslų daktaras (HP)
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: jevgenij.machovenko@tf.vu.lt

Šiame straipsnyje pristatoma baudžiamųjų įstatymų, numatančių atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą Lietuvoje, raidos analizė istoriniu-lyginamuoju aspektu.

This article presents a development analysis of criminal laws that regulate liability for grievous bodily harm in Lithuania from historical-comparative perspective.

Įvadas

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – BK), įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. [1], pateikė naują sunkaus sveikatos sutrikdymo sąvoką, atspindinčią šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijas. Tačiau baudžiamosios teisės normų, numatančių atsakomybę už šią nusikalstamą veiką, analizė istoriniu aspektu leidžia teigti, kad sunkaus sveikatos sutrikdymo sąvoka skirtingais Lietuvos istorijos laikotarpiais buvo gana įvairi ir besikeičianti.

Siekiant išsamiai atskleisti sunkaus sveikatos sutrikdymo sampratą, visų pirma būtina apžvelgti šios nusikalstamos veikos reglamentavimo raidą baudžiamuosiuose įstatymuose įvairiais Lietuvos istorijos laikotarpiais.

Rašytinių įstatymų, reglamentavusių baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, raida Lietuvoje buvo gana sudėtinga, todėl skiriami tam tikri istoriniai jos etapai, atspindintys įvairiais laikotarpiais galiojusias baudžiamosios teisės idė-

jas ir tikslus bei uždavinius. Suprantama, kad visi baudžiamosios teisės institutai gali būti nagrinėjami atsižvelgiant į laiko perspektyvą ir tai suponuoja galimybę suvokti atsirandančių naujovių susiformavimo prielaidas ir prasmę, susiejant jas su visuomenės gyvenimo realijomis ir tendencijomis.

Reikia pažymėti, kad baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą, istorinė raida buvo nagrinėta V. Andriulio, D. Burbos, M. Maksimaičio, S. Vansevičiaus, I. Valikonytės, S. Lazutkos, E. Gudavičiaus, G. Demčenkos, I. Malinovskio mokslinėse publikacijose [18; 19; 20; 22; 25; 33; 34; 35; 37; 38; 40; 42], tačiau nurodyti autoriai analizavo šią temą plačiajame baudžiamosios teisės raidos kontekste (specialiai tam skirtų publikacijų nėra) įvairiais istoriniais laikotarpiais tik iki Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo. Dalis šių publikacijų dabar nepriimtina metodologijos sumetimais. Manome, kad minėtų klausimų analizė Lietuvos teisės doktrinoje nesulaukė pakankamo dėmesio, nes šiuolaikiniame istorijos etape baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą, istorinė raida po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo buvo istoriniu-lyginamuoju aspektu tiriama tik R. Aliukonienės disertacijoje, skirtoje sunkaus sveikatos sutrikdymo teorinių ir praktinių kvalifikavimo klausimų problematikos analizei.

Taigi šio straipsnio tyrimo objektas – baudžiamųjų įstatymų, nustatančių atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą Lietuvoje, istorinės raidos analizė. Turint tikslą kuo išsamiau atskleisti analizuojamos nusikalstamos veikos sampratą įvairiausiais Lietuvos istorijos laikmečiais, įvertinti jos įtaką šiuolaikinės sunkaus sveikatos su-

trikdymo sąvokos sampratai, straipsnyje pateikiama diskusinių klausimų, taikomi istorinis, lyginamasis, lingvistinis, sisteminis ir loginės analizės metodai.

1. Prielaidos atsakomybei už sunkų sveikatos sutrikdymą atsirasti

Originalių Lietuvos teisės normų, nustatančių atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą, pirmą kartą aptinkama 1529 m. Lietuvos Statute. Apie prieš tai šiuos santykius reguliavusias teisės normas tenka spręsti iš analogijos su kaimynų žemėse galiojusia teise, nes mūsų krašto šaltiniai nėra išlikę. Tyrėjui taip pat labai padėtų bendri istoriniai baudžiamojo teisinio reguliavimo dėsniai, juk, nepaisant tam tikros vietos specifikos, po 1529 m. Lietuvos ir kitų Europos kraštų viduramžių tipo baudžiamoji teisė ėjo tuo pačiu keliu. Iš čia darytina prielaida, kad iki Pirmojo Lietuvos Statuto galiojusiai (iš pradžių – senovės, o paskui – viduramžių tipo¹) Lietuvos baudžiamajai teisei taip pat turėtų tikti dėsniai, atskleisti tiriant kitų kraštų teisę. Kitaip tariant, ikistatutinės baudžiamosios teisės raida gali būti schemiškai pavaizduota kaip kelias nuo *keršto* per *talioną* prie *kompozicijos* ir pastarosios pakeitimas *bauda* ar kitokia *bausme*. Tam, kad atsirastų diferencijuota atsakomybė už sveikatos sutrikdymą, visų pirma reikėjo diferencijuoti, reiškia – ir apriboti, *kerštą*.

Keršto paprotys formavosi kaip socialinio regulatoriaus, žinomo „mainų teisingumo“ arba „atlyginimo teisingumo“ (lot.

¹ Plėtojame H. Bermanno „teisės augimo“ paradigmą [21] ir išskiriame keturių tipų teisę: senovės, viduramžių, moderniąją ir postmoderniąją. Pabrėžtina, kad pavadinę tam tikrą teisę senovės, viduramžių, moderniąją ar postmoderniąją būtent kokybiškai, o ne chronologiškai apibūdintume tą teisę [plačiau žr.: 24].

iustitia commutativa) pavadinimu, dalis. Teisės ir viešosios valdžios neturėjusioje visuomenėje taika ir tvarka buvo palaikoma abipusiškumo, savitarpiskumo, keitimosi (paslaugomis, daiktais ir kt.) pagrindu. Greta ekonominės naudos teikiančių arba ekonominę pusiausvyrą palaikančių mainų (pavyzdžiui, nuotakos giminei reikėjo kompensuoti merginos išėjimą į kitą giminę) vyko simboliniai ir sakraliniai mainai kaip susitarimo, visuomeninės sutarties išraiška ir patvirtinimas. Nesilaikymas šio papročio, t. y. atsisakymas duoti ar priimti dovaną ir atitinkamai atsidėkoti, kartais reiškė daugiau nei individų konfliktą – tai būdavo taikingo sambūvio griovimas, vedantis gentis prie karo patvirtinimas².

Atsiradus teisei, „mainų teisingumas“ perėjo į ją, pasireiškė tiek civilinėje³, tiek baudžiamojoje teisėje⁴. Pastarojoje „mainų teisingumo“ išraiška buvo keršto paprotys, dažnai vadinamas seniausią universalia priemone žmogaus gyvybei, sveikatai ir turtui ginti. Tačiau keršto paprotys gynė ne individo, bet kolektyvo interesus, siekė atkurti nukentėjusios ir nuskriaudusios šalių jėgų santykį – netekusiai nario genčiai buvo suteikiama galimybė analogiškai susilpninti skriaudiko gentį. Vargu ar tas paprotys siekė tramdomojo poveikio (kuris jam dažnai priskiriamas mokslo literatūro-

je), nes ilgainiui visuomenė patyrė grįžtamąją reakciją – neribotą kerštą. Kaip priemonė kerštui riboti (ne panaikinti) buvo sukurtas taliono paprotys (lot. *talio* – atpildas). Šis remiasi lygaus atlygio principu ir, ko gero, raiškiausiai išreikštas Senajame Testamente. Štai ką sakė Mozė izraeliečiams: „<...> 17 Kas užmuštų žmogų, bus nubaustas mirtimi. 18 Kas užmuštų gyvulį, turės atlyginti už jį nuostolį: gyvybę už gyvybę. 19 Kas sužalotų artimą, kaip jis padarė, taip jam bus padaryta: 20 galūnė už galūnę, akis už akį, dantis už dantį. Žaizda, kokią jis padarė artimui, tokia žaizda bus jam padaryta. 21 Kas užmuštų gyvulį, turės atlyginti nuostolį, bet kas užmuštų žmogų, turės būti nubaustas mirtimi. 22 Turėsite vieną tą patį įstatymą ateiviui ir izraeliečiui, nes aš esu VIEŠPATS, jūsų Dievas. <...>“ (Senasis Testamentas, Kunigų knyga, Kun 24) [15]. Viešosios valdžios institucijų sankcionuotas paprotys virto taliono teise (lot. *ius talionis*) – seniausiu žinomu baudžiamosios teisės institutu.

Taliono teisė neteikdavo jokios materialinės naudos nei pačiam nukentėjusiajam, nei jo artimiesiems (juk keršijant nukirsta nusikaltėlio ranka negražindavo darbingumo nukentėjusiajam), tad galima teigti, kad taliono teisės paskirtis buvo tokia pat kaip ir neriboto arba „gryno“ keršto – ginti viešąją genties interesą⁵. Kitaip nei „grynas“

² Ši žmonių elgesio reguliavimo mechanizmą pirmą kartą aprašė M. Mosas (*Marcel Mauss*). Konceptualiai ši vizija buvo pristatyta jo darbe *Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques* („Esė apie dovaną: mainų forma ir priežastis archajinėse visuomenėse“, 1923 m.) [43].

³ Pvz., Senojo Testamento Aštuntojoje (Rutos) knygoje kalbama apie sanderius, patvirtintus simboliiniais mainais – kiekviena šalis nusiaudavo po vieną batą ir duodavo kitai (Rut 4.7, 4.8) [15].

⁴ Senovės teisė nebuvo jos amžininkų skirstoma į baudžiamąją, civilinę ir kitas mums žinomas teisės šakas ir institutus. Toks skirstymas siekiant mokslo ir mokymo tikslų atliekamas dabar ir yra gana sąlygiškas.

⁵ Objektivumo dėlei susipažinkime su literatūroje paplitusia nuomone, kad ilgainiui baudžiamoji teisė vis labiau praranda savo privatumą ir tampa tik valdovo vardu taikoma, t. y. viešąja baudžiamąja teise; laikoma, kad nusikaltimai pažeidžia viešąjį interesą, bendrą gerį; „tikroji“ baudžiamoji teisė atsiranda tik susikūrus valstybei, kuri atstovauja bendram interesui, reikalui; privatinė baudžiamoji teisė nuo šio momento skyla į deliktų privatinę teisę (jos tikslas ir toliau lieka nuostolių atlyginimas) ir į valstybinę baudžiamąją teisę; šios teisės paskirtis – monopolizuoti bausmės skyrimą, paversti jį valstybės prerogatyva. Pavyzdžiui, tokią viziją pateikia

kerštas, talionas reiškė tam tikrą žalos ir iš to kylančių padarinių diferencijavimą. Kitaip tariant, talionas buvo „dozuotas“ kerštas. Taikant talioną, reikėjo pirma nustatyti padarytos žalos dydį ir pagal jį „atmatuoti“ atpildą. Talionas buvo pirma prielaida diferencijuotai teisės atsakomybei už sveikatos sutrikdymą atsirasti. Bet toliau reikėjo žengti antrą žingsnį – vietoj fizinio atpildo (tokios pat žalos padarymo skriaudikai) nustatyti materialinę kompensaciją, t. y. „įkainoti“ nukirstą nukentėjusiojo ranką ir t. t. ir tam tikro turto perdavimą laikyti tolygiu skriaudiko rankos nukirtimui ir kt.

Čia baudžiamajai teisei padėjo civilinė teisė: atsiradus nuosavybės institutui, kaip žinoma, iš pradžių individo interesai turėjo nusileisti kolektyvo interesams, kaip šiuos suprasdavo viešosios valdžios subjektai, bet ilgainiui pradėta ginti ir privatinį asmens interesą, o tai padarė įtakos baudžiamajai teisei – ji taip pat tapo priemonė asmens gerovei ginti, kai taliono teisę pakeitė kompozicijos teisė (lot. *compositio* – susitarimas), numatanti už padarytą žalą materialinę kompensaciją pačiam nukentėjusiajam arba nužudytojo šeimos,

giminės ar genties nariams. Žinoma, tai vyko ne tuojau – kurį laiką kompozicija koegzistavo su talionu ir „grynu“ kerštu. Pavyzdžiui, pagal Trumposios redakcijos „Rusų tiesos“ (XI a.) 1 straipsnį už nužudytą tėvą turi keršyti sūnus, už brolių – brolis arba sūnėnas, bet jeigu niekas nekeršys, reikia išieškoti 40 grivnų už nužudymą. Antrasis ir trečiasis straipsniai, nustatantys atsakomybę už sumušimą ir įžeidimą veiksmu, taip pat numato taliono ir kompozicijos alternatyvą, bet kiti straipsniai nustato už įvairius teisės pažeidimus jau tik kompoziciją. Idomus yra 17 straipsnis, kuriame talionas ir kompozicija ir konkuruoja, ir sugyvena: jei laisvąjį sumušęs cholopas (slav. *cholop*, t. y. nelaisvasis) pasislepia pas poną, pastarasis privalo jį išduoti susidorojimui (talionas) arba sumokėti už jo padarytą nusikaltimą 12 grivnų (kompozicija), tačiau nukentėjęs vis tiek turi teisę, sutikęs skriaudėją, sumušti jį (t. y. įvykdyta kompozicija gali būti „paspildyta“ talionu) [16].

Ilgainiui senovės teisė atsisakė taliono, jį matome pasmerktą jau Naujajame Testamente: „<...> 38 Jūs esate girdėję, jog buvo pasakyta: *Akis už akį ir dantis už dantį*. 39 O aš jums sakau: nespriešink piktam [žmogui], bet jei kas tave užgautų per dešinį skruostą, atsuk jam ir kitą. 40 Jei kas nori su tavimi bylinėtis ir paimti tavo marškinius, atiduok jam ir apsiaustą. 41 Jei kas verstų tave nueiti mylią, nueik su juo dvi. 42 Prašančiam duok ir nuo norinčio iš tavęs pasiskolinti nenusigręžk. <...>“ (Evangelija pagal Matą, 5 skyrius Kalno pamokslas, Mt 5) [15]. Krikščionybės plitimas pagonių kraštuose, tarp kitko, bylojo ir šios baudžiamosios teisės raidos stadijos pabaigą, nors kartais prie taliono grįždavo ir viduramžių teisė – tokį pavyzdį iš Lie-

U. Vyzelis (*Uwe Wesel*) knygoje „Teisės istorija: nuo ankstyvųjų formų iki dabarties“ [39]. Lietuvoje tokios pozicijos laikosi, pavyzdžiui, V. Andriulis [19, p. 224]. Iš pradžių dauguma baudžiamųjų bylų buvo iškeliama remiantis nukentėjusiojo ieškiniu ir nagrinėjama rungimosi proceso tvarka. Viešojo valdžia čia nematė sau pavojaus, todėl tyrė tokius nusikaltimus tik tada, kai konkrečiam asmeniui buvo padaryta konkreti žala ir jis prašė nubausti nusikaltėlį. Tačiau patys seniausi žinomi teisės paminklai (atrasti Mesopotamijoje) patvirtina, kad ir šie nusikaltimai nuo pat pradžių buvo *viešai uždraudžiami ir persekiojami*, tokie santykiai buvo reguliuojami *imperatyviai*. Vadinamoji privatinė baudžiamoji teisė yra fenomenas, egzistuojantis tik tam tikrų mokslo darbų puslapiuose, o minėti tyrėjai, gal ne visai aiškiai, *de facto* kalba apie bendrą tendenciją, žinomą ir patvirtintą teisės istorijos šaltiniais – viešojo valdžia vis daugiau nusikaltimų laikė nusikalstamais prieš ją pačią ir tyrė juos tardomojo proceso tvarka.

tuvos teisės istorijos pateiksime kito skyriaus pradžioje.

Apskritai kalbant, kompozicijos teisės atsiradimas buvo revoliucinga permaina – nuo to momento įsigalėjo materialioji nusikaltimo samprata: nusikaltimas (plačiaja prasme, nes tuomet teisė dar neskyrė nusikaltimo ir nusižengimo⁶) buvo suprantamas kaip „skriauda“ konkrečiam asmeniui, jo teisių ir teisėtų interesų pažeidimas. Tačiau mūsų pasirinktos problemos kontekste kompozicijos teisė yra svarbi tuo, kad tapo antrąja ir paskutine būtina prielaida diferencijuotai teisės atsakomybei už sveikatos sutrikdymą atsirasti.

Kompensacijos dydis iš pradžių buvo nustatomas individualiai kiekvienu konkrečiu atveju nukentėjusiojo ir nusikaltėlio giminių ar genčių derybomis⁷. Ilgainiui nusistovėję tam tikri „tarifai“ buvo sankcionuoti viešosios valdžios institucijų ir tapo teisės normomis. Fiksuoto dydžio kompensacijų, nusikaltėlio ar jo giminės (ar genties) sumokamų nukentėjusiajam ar nužudytojo šeimai ar giminei (ar gen-

čiai), sistema, vertinant iš nukentėjusiojo pozicijų, pranoko visas vėlesnes senovės ir viduramžių teisei žinomas nusikaltimo teisinių padarinių kombinacijas. Esant tokiai sistemai ne tik nukentėjęs, bet visiškai ar bent iš dalies atkuriamas ir nukentėjusiojo ar jo giminių materialinė padėtis – kompensuojamas nedarbinumas, prarastas turtas, maitintojo netekimas, to neužtikrino vėlesnė pačios valstybės sukurta teisė. Talioną transformavus į kompoziciją, valstybė greitai pastebėjo galimybę iš to pasipelnyti ir nustatė, kad turi būti atlyginta ne tik nukentėjusiajam, bet ir valdovui, t. y. greta kompensacijos buvo nustatyta bauda. Kompensacija, tapusi veiksminga priemone ginant individo interesus, perėjo iš senovės į viduramžių teisę, bet buvo sugriauta įsigalėjus moderniajai teisei – kompensacija išnyko ir liko tik valstybei mokama bauda arba kitokios rūšies bausmė, kurios atlikimas tenkino viešąjį interesą, bet, deja, neatkūrė pažeisto privataus intereso. Žvelgiant į baudžiamosios teisės istoriją per šią prizmę, konstatuotina, kad buvo nueitas kelias nuo vien kompensacijos prie kompensacijos ir baudos junginio ir pagaliau iki vien baudos (bausmės).

Fiksuotas kompensacijos dydis, gerojai palengvinęs ir paspartinęs konflikto sprendimą, kartu turėjo trūkumų, nes fiksuoto dydžio kompensacija galėjo būti nepatipai patirtai žalai. Kitaip tariant, fiksuoto dydžio kompensacija kartais nepadengdavo realios žalos, o kartais – praturtindavo nukentėjėlį. Maksimaliai derinant kompensaciją prie realios žalos, buvo kuriami labai detalūs kompensacijos „tarifų“ sąrašai, stengiantis numatyti visokiausias įmanomas situacijas ir atsižvelgti į įvairiausias aplinkybes. Antai Salijų įstatymo

⁶ Žinoma, žvelgiant iš galiojančios teisės pozicijų, reikėtų kalbėti apie nusikalstamą veiką ir jos sudėties objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, bet senovės ar viduramžių tipo teisės kontekste tokios sąvokos atrodytų pernelyg modernios. Pamėginkime, kiek tai įmanoma, apsieiti be dirbtinio perkėlimo į praeitį mūsų teisės mokslo ir praktikos pasiekimų, operuokime sąvokomis, kurios buvo tuo metu arba bent daugmaž atitiktų to meto teisinio mąstymo ir teisinės doktrinos lygį.

⁷ Teismo proceso raidos analizė būtų nuokrypis nuo pasirinktos mokslo problemos, todėl tik pažymėsime, kad teisingumo vykdymas teisme kilo iš nukentėjusiojo ir nusikaltėlio giminių ar genčių derybų dėl kompozicijos, o teisėjo pareigos – iš asmens, valstybės atsiųsto stebėti derybas ir imti rinkliavą, pareigų (šis teisingumo vykdymo institucionalizavimo procesas atsispindėjo XXIV a. pr. Kr. šumerų karaliaus Uruinimginos teisingumo atkūrimo įsakuose, kurie, tarp kitko, yra seniausias išlikęs teisės paminklas). Iš minėtų derybų kilo ir seniausia teismo proceso rūšis – rungimosi (kaltinamasis) procesas.

(*Lex Salica*, V a. pabaiga – VI a. pradžia) XVII skyriaus „Apie žaizdas“ 9 straipsniai ir 2 papildymai ir XXIX skyriaus „Apie suluošinimą“ 9 straipsniai ir 12 papildymų „įkainoja“ įvairiausius kūno sužalojimus, nuo mažojo piršto nukirtimo (15 dinarų kompensacijos) iki kastravimo (8000 dinarų kompensacijos).

Žinoma, juose nerasime nei „sunkaus sveikatos sutrikdymo“, nei kokio kito, nes senovės teisės rinkiniams apibendrintos, abstrakčios elgesio taisyklių formuluotės dar nėra būdingos, o tekstas atrodo kaip pavieniai konkretūs atvejai – kazusai (lot. *casus* – atsitikimas, atvejis), manytina, paimiti iš konkrečių teismo sprendimų: „Jeigu kas trenks kitam į galvą taip, kad apsinuogins smegenys ir iškris trys kaulai, gulintys virš pačių smegenų, priteisiama sumokėti 1200 dinarų, tai sudaro 30 solidų“ (XVII sk. 3 str.); „Jeigu kas bus sužeistas tarp šonkaulių arba į pilvą, be to, paaiškės, kad atsirado žaizda ir įsismelkė iki vidurių, priteisiama sumokėti 1200 dinarų, tai sudaro 30 solidų, be 5 solidų gydymuisi“ (XVII sk. 4 str.) ir t. t. [14, p. 19].

Akivaizdu, kad teisėkūros subjektas čia laikė svarbiausiu kvalifikuojamuoju požymiu sveikatos sutrikdymo sunkumą. Analitiškai čia galima išskirti sunkius sveikatos sutrikdymus, nors, žinoma, tai būtų žvilgsnis iš dabarties. Kad senovės teisė pamažu ėjo prie abstrakčių pagal sveikatos sutrikdymo sunkumą diferencijuotų normų, parodo 1340 m. Pamedės teisyne – turiningiausias Kryžiuočių ordino užkariautos ir ilgainiui išnaikintos prūsų genties paprotinės teisės užrašas, dar žinomas kaip Prūsų teisyne. Vieno iš autoritetingiausių senovės Lietuvos ir rytų slavų teisės žinovų V. Pašutos manymu, Pamedės teisyne galėjo būti vadovautasi ir

Žemaitijoje, kai ši XV a. pradžioje buvo patekusi į Kryžiuočių ordino administracinę ir teisinę priklausomybę. Išsąkęs tokią nuomonę garsioje monografijoje „Lietuvos valstybės susidarymas“ [28], autorius, deja, nepateikė tiesioginių įrodymų. Nerado jų ir vėlesni Pamedės teisyne tyrėjai, tarp jų ir labiausiai į Teisyne problematiką įsigilinę P. Pakarklis [27] ir V. Andriulis [20]. Versija dėl Pamedės teisyne galiojimo Žemaitijoje nėra patvirtinta, bet nėra ir paneigta, todėl, atsižvelgiant į ją iškėlusio mokslininko autoritetą, pateikiama vadovėliuose ir mokslo literatūroje, o pats Teisynas be deramų išlygų priskiriamas Lietuvos teisės istorijos paminklams. Manome, šios kryžiuočių kodifikuotos prūsų paprotinės teisės tyrimo rezultatais galima remtis kalbant ir apie lietuvių paprotinę teisę, tik, žinoma, nereikėtų jų absoliutinti, juk analogija nereiškia tapatybės.

Pamedės teisyne, nustatant atsakomybę už sveikatos sutrikdymą, vartojamos trys sąvokos: „galvos žaizda“, „sužalojimas“ ir „žaizda“. „49. Apie sužalojimą (*lemde*). Jeigu kam nukerta pirštą arba tris ar keturis vienu smūgiu, tai pamedžionių nuostatais už vieną pirštą reikia bausti kaip už sužalojimą (didelę nemirtiną žaizdą), kiti įstatymai už pirštą baudžia kaip už žaizdą. <...> 56. Apie galvos žaizdas (lūžes – *Lusen*). Jei vienas kaltina kitą galvos sužeidimu ir tas prisipažįsta galvą sužeidęs, tai jis turi atlyginti už galvos žaizdą, ar ji tikra būtų ar netikra. 57. Apie sužalojimą. Kur kaulas išimamas iš rankos ar iš kitur, tai nebus lūžė, bet sužalojimas (*lemde*): už tą atlyginama kaip už žaizdą, mat lūžė yra tikrai galvoje. 58. Apie dantis. Jei žmogui išmuša vieną dantį arba kelis vienu smūgiu, tai reikia bausti kaip už vieną sužalojimą (*lemde*). <...> 70. Apie lūžes. Niekas

negali kito kaltinti lūže, kaip tik už galvos sužeidimą. <...> 88. Apie nosį. Jei kam nukertama nosis, už tai priteisiama dvigubai tiek, kiek už sužalojimą. <...> 94. Apie ausį. Jei kam nukertama ausis ir jis nuo to apkursta taip, jog nebegirdi, tai bus sužalojimas (*lemde*)“ [13, p. 80–83].

Teisynas buvo skirtas teisėjams kryžiuočiams, turintiems teisti prūsus pagal kryžiuočiams svetimą ir nežinomą prūsų teisę – tai atspindėjo Teisyno teksto stilistika, labai primenanti kitą tos pačios paskirties teisės paminklą – Lenkų tiesą (dar vadinamą Elbingo knyga pagal miestą, kuriame buvo rasta XIX a.) – XIII a. viduryje kryžiuočių surašytą jų užkariautų lenkų paprotinės teisės rinkinį.

Nors atitinkamų normų Teisyne nėra daug ir jos visos yra labai lakoniškos, medžiagos vis dėlto pakanka, kad būtų konstatuotas mėginimas nuo kazuistinių formuluočių pereiti prie abstrakčių ir diferencijuoti atsakomybę pagal sveikatos sutrikdymo sunkumą. „Toks sužalojimų skirstymas rodo jų vertinimo kriterijų, priklausiusį ne tik nuo atsiradusių nukentėjusiojo sveikatai pasekmių, bet ir nuo smūgių pavojingumo, nuo to, kokie gyvybiniai centrai paliečiami“ [20, p. 53]. Dabartinį sunkų sveikatos sutrikdymą atitiktų visos „galvos žaizdos“ ir dalis „sužalojimų“.

Pamedės teisynas labai raiškiai atspindėjo ir kitą procesą – prasidėjusį luominės nelygybės formavimąsi (luomų atsiradimas yra svarbiausias senovės ir viduramžių teisę atskiriantis veiksnys). Senovės teisė buvo bendra visiems genties nariams, o perėjus prie teritorinės teisės – bendra visiems laisviesiems čiabuviams⁸. Pame-

dės teisyne įtvirtinti teisinės padėties skirtumai yra skirtumai tarp pagal luominę viduramžių teisę gyvenančių kryžiuočių ir pagal savo gentinę senovės teisę gyvenančių prūsų. Tačiau prūsų genties teisėje kryžiuočiai padarė pakeitimų, atitinkančių jiems tolerantiško prūsų elito lūkesčius: pagal 14 straipsnį „Apie užmušimą. <...> už kiekvieną turi būti atlyginama pagal jo vertę bei visuomeninę padėtį“. Ši nuostata buvo kertinis akmuo nustatant atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą, kitus pasikėsinimus į bajoro asmenį pagal viduramžių Europos teisę, ji yra Pamedės teisyno ir bajoriškų LDK kodeksų – Lietuvos Statutų – sąsaja.

2. Atsakomybė už sunkų sveikatos sutrikdymą Lietuvoje XVI–XX a.

Pirmajame Lietuvos Statute terminas „žaizda“ pasitaiko 15 straipsnių, „sužeisti“ – taip pat 15, „sužeistas“ – 4, „susižeisti“ – 1 straipsnyje [12, p. 404], tačiau daugelis jų priklauso ne materialiajai, bet procesinei teisei, susieta su bylos iškėlimu ar įrodinėjimu. Atsakomybės klausimą įstatymų leidėjas išsprendė labai racionaliai ir juridinės technikos požiūriu gana taupiai. Tam, ką dabar vadintume sunkiu sveikatos sutrikdymu, skirtas lakoniškas ir aiškus VII skyriaus „Apie smurtą šalyje ir apie sumušimą, ir apie šlėktų nužudymus“ 9 straipsnis „Kas šlėktą į ranką ar koją su-

⁸ Senovės visuomenės sluoksniavimasis, pagrįstas darbo pasidalijimu ir turtine padėtimi, nereiškė asmens teisių ir pareigų skirtumo. Vergai, išlaisvintieji iš ver-

govės, ir užsieniečiai buvo už visuomenės ribų, jiems skirtos kitokios normos, veikusios lygia greta su visuomenės nariams skirtomis normomis. Valstybė nuo seno rūpinosi pareigūnų gyvybe, sveikata, garbe ir nuosavybe, nustatiusi didesnes kompensacijas už jiems padarytą žalą, nei galiojo kitiems laisviesiems. Tačiau ir tai nebuvo lygybės principo pažeidimas – juk kompensacija susieta su pareigybe, o ne su asmens savybe ar kilme. Ir dabar tokia pozityvioji diskriminacija nelaikoma pažeidžiančia konstitucinę piliečių lygybę.

žleistų ir suluošintų ar akį išmuštų“: „Jeigu kas šlėktą sužeistų ir per tą jo žaizdą ranką ar koją suluošintų ar akį išmuštų, ar nosį nupjautų, ar lūpas perkirstų, ar ausį nupjautų, tai turi vis dėlto apmokėti pusę žmogaus [t. y. pusę „galvapinigių“ – sumos, kuri būtų priteista nukentėjusiojo šeimai, jei šis būtų buvęs nužudytas, ir tokio pat dydžio baudos valdovo naudai – *aut. past.*]; be to, jeigu veidą sužeistų, tai tas kaltininkas turi mokėti sumuštajam trisdešimt kapų grašių ir tiek pat baudos į valdovo išdą, jeigu skundėjas, stingant pagrįstų įrodymų, pats trečias prisieks“ [33, p. 199]. Šis sąrašas yra baigtinis, visi kiti sužeidimai buvo tiesiog „žaizdos“, o tie iš jų, po kurių nukentėjusysis mirė (tuojau ar kuriam laikui praslinkus), buvo kvalifikuojami kaip nužudymas. Tiesa, jei nukentėjusysis „<...> po to sumušimo ar suluošinimo po puotas važinėtu ar karčėmose bei turguje buvotų, o po to numirtų, nors taip pat dėl to sumušimo ir gulėtų, bei nuo žaizdų numirtų <...>, nusikaltėlis atsakyti tik už sužeidimą, bet ne už nužudymą (VII sk. 10 str.) [33, p. 199].

Antrasis Lietuvos Statutas išplėtė sąrašą („*rana krwawa w głowie*“ ir kt.) ir sugriežtino sankcijas iki 50 kapų grašių ir 6 mėn. kalėjimo sužeidus vieną ranką ar koją ir 100 kopų grašių (t. y. kaip už nužudymą) bei vienų metų kalėjimo sužeidus dvi (Antrojo Lietuvos Statuto XI sk. 13 str.), o Trečiojo Lietuvos Statuto XI sk. 27 straipsnis dar ir *de facto* sugrąžino talioną: už tyčinį suluošinimą nusikaltėlis netekdavo to paties organo, kurį prarado nukentėjusysis (įdomu, kad tam pagrįsti straipsnyje buvo padaryta nuoroda į Šventąjį Raštą („<...> *наследующы въ томъ права Бож[ь]его* <...>“ [7]), manytina, turint omenyje mūsų pirmiau cituotą Kunigų knygos 24 straips-

nį arba kitas panašias Senojo Testamento nuostatas. Visuose trijuose Lietuvos Statutuose atsakomybė už pasikėsinimą į bajoro asmenį buvo atskirta nuo atsakomybės už pasikėsinimą į „prasto luomo žmogaus“ (miestiečio ar valstiečio) asmenį⁹, sankcijos buvo griežtesnės, o tokį nusikaltimą padaręs „prasto luomo žmogus“ atsakė griežčiau už bajorą (rankos nukirtimu arba mirties bausme¹⁰).

1918 m. Lietuva atgavo Nepriklausomybę, tačiau nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje (1918–1940 m.) savas BK jos nebuvo parengtas. Atsižvelgiant į tai, nutarta palikti galioti Rusijos imperijos įstatymus, kiek jie neprieštaravo Lietuvos Konstitucijai ir visuomenės interesams. 1919 m. sausio 16 d. Valstybės Tarybos Prezidiumas nutarė baudžiamuoju kodeksu laikyti Rusijos imperijos 1903 m. Baudžiamąjį statutą [36, p. 93] (toliau – Statutas). Statute vietoj žodžių „Rusija“ ir „Rusijos valdiny“ buvo įrašyti žodžiai „Lietuva“ ir „Lietuvos pilietis“. Statutas galiojo visoje Lietuvos teritorijoje, išskyrus autonominių Klaipėdos kraštą [30, p. 212].

Analizuojamo laikotarpio baudžiamosios teisės teorijoje visas pavojingas veikas prieš asmenį buvo įprasta skirstyti į tris pagrindines grupes: kūno sužalojimą, smurtą asmeniui ir įžeidimą veiksmu [31, p. 134]. Baudžiamoji atsakomybė už sveikatos sutrikdymus buvo numatyta Statuto XXIII skyriuje „Kūno sužalojimas ir smurtas“. Ši skyrių sudarė penkiolika straipsnių

⁹ Tokie nusikaltimai prieš dvasininkus prilyginti nusikaltimams prieš bajorus. Žr. Antrojo ir Trečiojo Lietuvos Statutų XI sk. 3 str.

¹⁰ Antai 1566 m. Lietuvos Statutas nustatė: „<...> *Tak tesz y chlop prosty, iesliby zbiel albo raniel slachcica, ma rękę tracic; a iesli rękę abo nogę vtnie slachcicowi, abo na ktorym członku ochromi, ma gardlęm karan byc*“ (XI sk. 15 str.) [11, s. 205].

(467–481 str.), numatančių atsakomybę už įvairias veikas, kuriomis neteisėtai sužalojamas kitas žmogus ar pakenkiama jo sveikatai. To meto baudžiamosios teisės doktrinai jau buvo žinomas nusikaltimų klasifikavimas pagal pavojingumo laipsnį, todėl Statutas kūno sužalojimus pagal pavojingumo laipsnį klasifikavo į: 1) labai sunkius kūno sužalojimus; 2) sunkius kūno sužalojimus; 3) lengvus kūno sužalojimus.

„Sužalojimu, atsižvelgiant į jo sunkumą, laikomas ar visiškai kurio nors organo sunaikinimas, ar tokia jo būtis, kuri nebetinka jo paskyrimui“ [23, p. 399]. Pažymėtina, kad Statute pirmą kartą Lietuvos baudžiamosios teisės istorijoje aiškiai išskirtas sunkus sveikatos sutrikdymas kaip sunkiausias nusikaltimas sveikatai ir šis nusikaltimas pavadintas labai sunkiu kūno sužalojimu. Labai sunkiems kūno sužalojimams Statute priskiriami tokie kūno sužalojimai, kurie „suardydavo“ sveikatą, sudarydami pavojų gyvybei, „įvarydavo proto ligą“, žmogų apakindavo, apkurtindavo, jis netekdavo liežuvio, rankos, kojos ar „veisiamosios galios“, nepagydomai subjaurojamas jo veidas (467 str. 1 d.) [23, p. 403–418]. Iš Statuto 467 straipsnio 1 dalies dispozicijos matyti, kad tuometiniai nagrinėjamo nusikaltimo požymiai jau buvo panašūs į dabartinę sunkaus sveikatos sutrikdymo reglamentaciją.

Atkreipiame dėmesį, kad Statute jau numatyti ir labai sunkų kūno sužalojimą kvalifikuojantys požymiai. Statuto 467 straipsnio 2 dalyje buvo numatytas kvalifikuojamasis požymis – žmogaus mirtis dėl tokio kūno sužalojimo. Sunkiam kūno sužalojimui Statute priskiriamas sveikatos sutrikdymas, nesukeliantis pavojaus gyvybei, bet dėl kurio „visam amžiui sutrinka

sužaloto kūno organo darbas“ (468 str. 1 d.). Už sunkų kūno sužalojimą, kai pakenkiama sveikatai be pavojaus gyvybei, bet sutrinka sužaloto organo veikimas, buvo baudžiama sunkių darbų kalėjimu [23, p. 405–406]. Kvalifikuotu sveikatos sutrikdymu buvo laikomi tokie sužalojimai, kurie buvo padaryti motinai, tėvui ar kitam aukštutiniam giminaičiui; dvasininkui; valdininkui; karinės sargybos sargybiniui; kai nukentėjusysis itin kankinamas (471 str.); kūno sužalojimas vyriausiajai svetimos valstybės galvai (472 str.); valčiaus viršaičiui (480 str.) [36, p. 52]. Pažymėtina, kad Statute išskirtos ir kelios privilegijuoto kūno sužalojimo rūšys: labai sunkus, sunkus ar lengvas kūno sužalojimas, sumanytas ir padarytas didžiai susijaudinus (470 str., 480 str. 2, 4 d.); labai sunkus ar sunkus kūno sužalojimas peržengiant būtinąsias ginties ribas, jei sužalota buvo ne apsiginti nuo kėsimosi nužudyti arba išžaginti (473 str.). Visi Statute numatyti kūno sužalojimai galėjo būti padaromi tyčia (467–469 str.) arba neatsargiai (474 str.). Be to, Statute jau buvo numatytas ir neatsargų kūno sužalojimą kvalifikuojantis požymis, t. y. kai labai sunkus, sunkus ar lengvas kūno sužalojimas padarytas dėl to, kad kaltininkas nesilaikė įstatymu ar privalomu nutarimu jo darbui nustatytų taisyklių (474 str. 2 d.).

Atsižvelgiant į tai, kad kodifikuojant teisės normas siektina išvengti dviejų kraštutinumų – pernelyg abstrakčių formuluočių ir detalios kazuistikos, galima teigti, kad šiuo požiūriu Statutas pusiausvyros neišlaikė, nes daugelis jame numatytų nusikalstamų veikų, iš jų ir nusikaltimai žmogaus sveikatai, pasižymėjo kazuistiškumu, nusikaltimų sveikatai detalizavimu ir smulkiu nusikalstamų padarinių dife-

rencijavimu. Kita vertus, 1903 m. Statutas buvo daug pažangesnis, palyginti su prieš tai galiojusiais teisės aktais, nes kūno sužalojimai aiškiai klasifikuoti į tris rūšis (labai sunkūs, sunkūs ir lengvi), o apibrėžiant labai sunkų kūno sužalojimą, jau numatytas būtinas veikos požymis – kūno sužalojimo pavojingumas gyvybei, kartu pakeičiant labai sunkaus kūno sužalojimo sampratos turinį.

Kalbant apie Lietuvoje galiojusių baudžiamosios teisės šaltinių istorinę raidą, būtina aptarti sovietinės okupacijos metu (1940–1990 m.) galiojusius baudžiamuosius įstatymus [25, p. 275–280]. Baudžiamasis statutas buvo panaikintas 1940 m., Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, todėl 1940–1961 metais Lietuvos teritorijoje galiojo 1926 m. RTFSR BK, kuriame, palyginti su Statutu, buvo atsisakyta vieno iš sunkaus kūno sužalojimo požymių – „sužalojimo, sukėlusio pavojingą gyvybei sveikatos sutrikdymą“, o vietoj šio požymio numatytas „kitoks sveikatos sutrikdymas, susijęs su žymiu darbingumo netekimu“, t. y. buvo įvestas ekonominis kriterijus.

Pažymėtina ir tai, kad šiame RTFSR BK buvo atsisakyta kūno sužalojimų skirstymo į tris rūšis (sunkūs, apysunkiai ir lengvi), numatant tik dviejų rūšių kūno sužalojimus, t. y. sunkius ir lengvus, kurie dar buvo skirstomi į lengvus kūno sužalojimus, sukėlusius sveikatos sutrikdymą, ir lengvus kūno sužalojimus, nesukėlusius sveikatos sutrikdymo. Manome, kad kūno sužalojimų klasifikavimas į dvi rūšis nebuvo pagrįstas ir nepasiteisino teismų praktikoje, nes vėliau 1960 m. RTFSR BK vėl buvo numatyti sunkūs, apysunkiai ir lengvi kūno sužalojimai.

1961 m. birželio 26 d. LTSR Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos TSR bau-

džiamąjį kodeksą (toliau LTSR BK), įsigaliojusį 1961 m. rugsėjo 1 d., kuris atitiko 1960 m. RTFSR BK nuostatas. LTSR BK nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei, orumui buvo numatyti tame pačiame trečiajame skirsnyje, nors tarpusavyje aiškiai skyrėsi savo pavojingumu. Toks normų išdėstymas buvo grindžiamas rūšiniu objektu, nes visų šiame skirsnyje numatytų nusikaltimų rūšinis objektas – žmogus. LTSR BK buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už sunkius kūno sužalojimus, apysunkius kūno sužalojimus ir lengvus kūno sužalojimus. Sunkūs ir apysunkiai kūno sužalojimai galėjo būti padaryti tiek tyčine, tiek neatsargia kalte, o už lengvo kūno sužalojimo padarymą baudžiamoji atsakomybė atsirasdavo tik tada, jei kaltininko kaltė – tyčinė. Pažymėtina, kad vėliau LTSR BK buvo numatytos ir specialiosios kūno sužalojimų rūšys – užkrėtimas venerine liga (BK 123 str. 3 ir 4 d.) ir užkrėtimas AIDS (BK 123² str. 2 d.), todėl pagal baudžiamosios teisės doktriną, esant bendrosios ir specialiosios normų konkurencijai, buvo taikoma specialioji norma.

LTSR BK buvo numatytas tyčinis ir neatsargus sunkus kūno sužalojimas, kvalifikuota ir privilegijuota sudėtis – sunkus kūno sužalojimas, padarytas didžiai susijaudinus. Tyčiniu sunkiu kūno sužalojimu pagal LTSR BK 111 straipsnį buvo pripažįstamas kaltininko veikimas ar neveikimas, pavojingas gyvybei arba sukėlęs regėjimo, girdėjimo ar kurio nors kito organo ar jo funkcijų netekimą, psichikos ligą, nėštumo nutrūkimą, taip pat kitokią sveikatos sutrikimą, susijusį su pastoviu ne mažiau kaip trečdalis bendrojo darbingumo netekimu, arba nepataisomą veido subjaurinimą. Šio BK 111 straipsnio 2 dalyje buvo numaty-

ti tokie veikia kvalifikuojantys požymiai: nukentėjusiojo mirtis; veika, padaryta itin pavojingo recidyvisto arba žiauriai kankinant. Ypač daug kvalifikavimo problemų teisėsaugos institucijų praktikoje atsiradavo tais atvejais, kai buvo sprendžiamas kaltininko patraukimas baudžiamajon atsakomybėn už tyčinį sunkų kūno sužalojimą, sukėlusį nukentėjusiojo mirtį. Kaltininkas už tokią veiką buvo baudžiamas tais atvejais, kai dėl tiesiogine arba netiesiogine tyčia padaryto kūno sužalojimo nukentėjusysis mirdavo ir šių padarinių atžvilgiu kaltininkas veikdavo neatsargiai.

Pagal 1991 m. gegužės 10 d. LR AT plenumo nutarimą Nr. 3 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus, nustatančius baudžiamąją atsakomybę už nužudymus ir kūno sužalojimus“, tuo atveju, kai kaltininkui veikiant tiesiogine ar netiesiogine tyčia, nukentėjusiajam padaromas sunkus kūno sužalojimas, nuo kurio pastarasis miršta, padaryta nusikalstama veika turi būti kvalifikuojama atsižvelgiant į kaltininko psichinį santykį su padariniais: jei kaltininkas numatė mirtį, jos norėjo arba, nors jos ir nenorėjo, bet sąmoningai leido jai kilti, kaip tyčinis nužudymas [47, p. 86]. Taigi aptariamo laikotarpio (galiojant BK 111 str. 2 d.) baudžiamųjų bylų analizė leidžia teigti, kad tais atvejais, kai kaltininkui veikiant tiesiogine ar netiesiogine tyčia, nukentėjusysis po pavartoto smurto mirdavo iškart arba netrukus, dėl kaltininko atsakomybės už atsiradusius padarinius (nukentėjusiojo mirtį) didesnių problemų nekildavo. Tačiau teisėsaugos institucijų pareigūnams, kvalifikuojant aptariamą veiką, dažnai kildavo probleminių klausimų dėl kaltininko atsakomybės laipsnio tais atvejais, kai nukentėjusysis dėl padarytų sužalojimų, atsiradusių kom-

plikacijų, pavėluoto ar netinkamo gydymo mirdavo po ilgesnio laiko. Ši problema ypač išryškėjo teismų praktikoje po to, kai įstatymų leidėjas 1993 m. birželio 10 d. įstatymu Nr. 26–597 [5] panaikino BK 111 straipsnio 2 dalyje numatytą kvalifikuojamąjį požymį – ta pati veika, sukėlusį nukentėjusiojo mirtį.

Lyginant LTSR BK su 1903 m. Statutu pastebima, kad sunkaus kūno sužalojimo sudėtis šiame kodekse buvo panašiai reglamentuota kaip ir Statute, tačiau jame buvo kur kas mažiau teisės normų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas žmogaus sveikatai, be to, jos buvo bendresnio pobūdžio, taip išvengiant kazuistinio veikų aprašymo. Manome, kad tokią įstatymų leidėjo poziciją reikėtų vertinti pozityviai, nes detali kazuistika visada palieka nemažai pavojingų veikų nereglamentuotų, nes suprantama, kad nė vienam įstatymų leidėjui neįmanoma baudžiamajame įstatyme numatyti visų galimų gyvenimo atvejų ir situacijų, kuriomis reikia valstybės teisinio reguliavimo.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, 1961 m. priimtas LTSR BK buvo ne kartą keistas ir papildytas, kartu buvo keičiamas ir straipsnis, nustatantis baudžiamąją atsakomybę už sunkų kūno sužalojimą, tačiau minėtas kodeksas buvo paliktas kaip LR BK, kuris, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme [7] bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos įstatyme [6] įtvirtintą principinę nuostatą, galiojo tiek, kiek neprieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Svarbiausias 1993 m. birželio 10 d. įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso, Baudžiamojo ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų

pakeitimo ir papildymo“ [5] padarytas pakeitimas BK 111 straipsnyje panaikintas kvalifikuojamasis požymis „ta pati veika, sukėlusį nukentėjusiojo mirtį“. Minėta, kad teismų praktikoje kaltininko veika buvo kvalifikuojama pagal šio straipsnio 2 dalį tada, kai dėl tyčinio kūno sužalojimo nukentėjusysis mirdavo ir, tiriant bylą, buvo nustatoma neatsargi kaltė atsiradusių padarinių (nukentėjusiojo mirties) atžvilgiu. Manytina, kad šio BK 111 straipsnyje kvalifikuojančio požymio buvo atsisakyta dėl to, kad pasitaikydavo atvejų, kai nusikaltimai, atitinkantys tyčinio nužudymo požymius, buvo kvalifikuojami kaip lengvesnis nusikaltimas, t. y. sunkus kūno sužalojimas, sukėlęs nukentėjusiojo mirtį. Minėto kvalifikuojamojo požymio taikymas buvo gana problemiškas ir dažnai nulemdavo nusikaltimų kvalifikavimo klaidas teismų praktikoje, sudarė galimybę iškreipti statistikos duomenis, kurie neatspindėjo realios kriminogeninės padėties dėl sunkių nusikaltimų padarymo, taip nuslepiant tikrąjį nužudymų skaičių. Manome, kad aptariamo sunkų kūno sužalojimą kvalifikuojančio požymio buvo pagrįstai atsisakyta argumentuojant tuo, kad kaltininkas tyčia sunkiai žalodamas žmogų, nors ir nesiekdamas jo mirties, suvokia nukentėjusiojo mirties galimybę.

Įstatymų leidėjui padarius BK 111 straipsnio pakeitimus, nusikalstamos veikos, kai kaltininkas, neturėdamas tikslo nužudyti, tyčia sunkiai sužalojo arba susargdino žmogų ir pastarasis dėl to mirė, teismų praktikoje buvo kvalifikuojamos kaip tyčinis nužudymas (BK 104 str.), padarytas netiesiogine tyčia. LR AT „Nužudymų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismų praktikos apibendrinimo apžvalgoje“, aprobuotoje 1999 m. birželio 18 d. nutarimu

Nr. 18, pažymėjo, kad po BK 111 straipsnio 2 dalyje numatyto kvalifikuojančio požymio panaikinimo baudžiamųjų bylų ir LR AT nutarčių analizė rodo, jog tais atvejais, kai tyčiais smurto veiksmais nukentėjusiajam padaromas sunkus, pavojingas gyvybei sužalojimas, dėl kurio pastarasis miršta, kaltininko veika kvalifikuojama kaip tyčinis nužudymas, neatsižvelgiant į tai, kiek laiko praėjo nuo sužalojimo iki mirties, taip pat ar nukentėjusiojo gydymas buvo tinkamas ar netinkamas, pavėluotas ar nepavėluotas [47, p. 190]. Manytina, kad toks aptariamos nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra teisingas, nes tokiais atvejais kaltininkas nukentėjusiojo mirties atžvilgiu veikia nekonkretinta tyčia ir atsakomybė kyla už faktiškai sukeltus padarinius, t. y. gyvybės atėmimą. Kitais atvejais, kai tyčia sunkiai sužalojant žmogų kaltininko psichinis santykis su kitu (vėlesniu) padariniu, t. y. nukentėjusiojo mirtimi, yra nusikalstamas nerūpestingumas (kai kaltininkas nenumatė mirties galimybių, nors turėjo ir galėjo numatyti), nusikalstama veika buvo kvalifikuojama pagal idealiąją nusikaltimų sutaptį – tyčinis sunkus kūno sužalojimas (BK 111 str.) ir nužudymas dėl neatsargumo (BK 109 str.).

Vykstant Lietuvoje teisinei reformai, 1994 m. liepos 19 d. [4] įstatymu buvo padaryti senojo BK pakeitimai ir papildymai, pagal kuriuos nuo 1995 m. sausio 1 d. neteko galios LTSR BK 123 straipsnio 3 ir 4 dalys bei 123² straipsnio 2 dalis, numatančios baudžiamąją atsakomybę už užkrėtimą venerine liga bei užkrėtimą AIDS (įgyto imuniteto deficito sindromo) liga, kurios buvo specialiosiomis normomis kūno sužalojimų sudėčių atžvilgiu. Mūsų nuomone, šių normų atsisakymas vertintinas palankiai, nes pagal minėtas teisės nor-

mas užkrėtimas infekcine liga, ir venerine liga, buvo pripažįstamas nusikaltimu sveikatai, atsižvelgiant į nukentėjusiojo sveikatai faktiškai padarytą žalą (sunkus, apysunkis ar lengvas susargdinimas), tačiau neatsižvelgiant į tai, sirgo ar nesirgo tokia liga pats kaltininkas.

Dera pažymėti, kad J. Nocius [26, p. 42–43] visiškai pagrįstai mano, jog specialiųjų normų atsisakyta todėl, kad jos sergantiems venerinėmis ligomis ir ŽIV nešiotojams sudarė diskriminacines sąlygas, nustatydamos jiems griežtesnę atsakomybę už užkrėtimą šiomis ligomis, nei asmenims, kurie neserga tokiomis ligomis. G. Švedas [32, p. 133] taip pat nurodo, kad įstatymų leidėjas papildė arba pakeitė tas baudžiamųjų įstatymų nuostatas, kurių atitiktis Konstitucijai kėlė didelių abejonių, pvz., atsižvelgiant į konstitucinį draudimo diskriminuoti principą, buvo panaikinta baudžiamoji atsakomybė už vengimą gydytis nuo venerinės ligos ar užkrėtimą venerine liga, užkrėtimo venerine liga šaltinio slėpimą. Šiuo požiūriu, autorių nuomone, aptariamoms specialiosios normos neatitiko ir Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 7 straipsnio nuostatų, kad „Visi lygūs prieš įstatymą ir turi teisę, be jokio skirtumo, į lygią apsaugą. Visi turi teisę į lygią apsaugą nuo visokios diskriminacijos, pažeidžiančios šią deklaraciją, ir nuo visokio kurstymo tokiai diskriminacijai“ [9, p. 12–19]. Būtina pažymėti, kad panaikinus specialiąsias normas, užkrėtimas venerinėmis ligomis ir AIDS liga nebuvo dekriminalizuotas, nes BK 111–116 straipsniai buvo atitinkamai patikslinti, t. y. numatyta atsakomybė ne tik už kūno sužalojimus, bet ir už užkrėtimą žmogaus imunodeficito virusu (ŽIV) bei kitokį susargdinimą.

Taigi nuo 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojus BK pataisoms ir papildymams, pagal BK 111 straipsnio 1 dalį sveikatos sutrikdymas buvo pripažįstamas sunkiu, jeigu nukentėjusiajam padarytas kūno sužalojimas, užkrėtimas liga ar kitoks susargdinimas: 1) pavojingas gyvybei; 2) sukėlė regėjimo, girdėjimo ar kurio nors kito organo ar jo funkcijų netekimą; 3) nukentėjusysis susirgo psichikos liga; 4) nutrūko nėštumas; 5) užkrėtė nukentėjusįjį žmogaus imunodeficito virusu (ŽIV); 6) sukėlė kitokį sveikatos sutrikimą, susijusį su pastoviu, ne mažiau kaip trečdaliu, bendrojo darbingumo netekimu; 7) nepataisomai subjaurojo nukentėjusiojo veidą.

Kvalifikuotu sunkiu kūno sužalojimu įstatymų leidėjas pripažino veiką, padarytą itin pavojingo recidyvisto ar žiauriai kankinant, taip pat sunkų kūno sužalojimą ryšium su nukentėjusiojo vykdymu tarnybinės ar visuomeninės pareigos. Minėtu 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ buvo panaikintas ir BK 114 straipsnis – sunkus kūno sužalojimas peržengiant būtinąsias ginties ribas. Šios baudžiamosios teisės normos panaikinimas buvo motyvuojamas tuo, kad, papildžius BK bendrąją dalį 14(1) straipsniu (būtinąsios ginties ribų peržengimas), specialiosios dalies teisės norma, numatanti baudžiamąją atsakomybę už sunkų kūno sužalojimą peržengiant būtinąsias ginties ribas, tapo niekine, nes prieštaravo bendrosios dalies nuostatoms. Nuo 1995 m. liepos 5 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo“ [3] senąjo BK 111 straipsnyje numatytos veikos

pavadinimas „tyčinis sunkus kūno sužalojimas“ buvo pakeistas į „tyčinį sunkų kūno sužalojimą, užkrėtimą liga ar kitoki susargdinimą“. Paskutinį kartą 1961 m. BK 111 straipsnis buvo pakeistas Lietuvos Respublikos 1997 m. balandžio 30 d. įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105, 111 ir 112 straipsnių pakeitimo ir papildymo“, įsigaliojusio nuo 1997 m. gegužės 14 d., jame numatant naują kvalifikuojamąjį požymį – „sunkaus kūno sužalojimo padarymas mažamečiam asmeniui ar bejėgiškos būklės asmeniui“ [2]. Apibendrinant teisinį reguliavimą, įtvirtintą senajame BK, būtų galima pripažinti, kad nors Lietuvos įstatymų leidėjas ir padarė nemažai senojo BK pakeitimų ir papildymų, tačiau BK III skirsnio turinys, apimantis nusikaltimus žmogaus sveikatai, iš esmės nebuvo novelizuotas.

3. Sunkaus sveikatos sutrikdymo samprata pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą

2000 m. rugsėjo 26 d. buvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas [1], įsigaliojęs nuo 2003 m. gegužės 1 d., kuriame buvo įtvirtinta kokybiškai nauja baudžiamosios teisės sistema. Naujame BK įstatymų leidėjas numatė baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus sveikatai XVIII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ atskiruose šio skyriaus straipsniuose išskirdamas sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 str.), privileijuotą sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 136 str.) ir neatsargų sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 137 str.). Be to, įstatymų leidėjas visai pagrįstai BK nenumatė apysunkio sveikatos sutrikdymo, kuris buvo įtvirtintas 1961 m. BK 112 straipsnyje kaip tarpinė sunkaus ir lengvo kūno sužalojimo grandis. Vieni buvusio

apysunkio kūno sužalojimo, užkrėtimo liga ar susargdinimo požymiai naujame kodekse priskirti sunkaus, kiti – nesunkaus sveikatos sutrikdymo sąvokai. Apysunkio sveikatos sutrikdymo atsisakymas ypač palankiai vertinamas baudžiamosios teisės teoretikų ir praktikų bei teismo medikų, atskirti labai panašius nusikaltimus, tarp kurių nėra didelio skirtumo (iš esmės, skiriasi tik padariniai), teismų praktikoje, kvalifikuojant nusikalstamas veikas, yra gana sudėtinga. Taigi akivaizdu, kad dabar galiojančiame BK pakeista ne tik nusikaltimų žmogaus sveikatai sistema, bet ir pateikta nauja sunkaus sveikatos sutrikdymo samprata¹¹.

Lyginant 1961 m. ir 2000 m. BK numatyto analizuojamo nusikaltimo straipsnių nuostatas, atkreiptinas dėmesys pirmiausiai į tai, kad vietoj buvusio „tyčinio sunkaus kūno sužalojimo, užkrėtimo liga ar kito kio susargdinimo“ dabar galiojančio BK 135 straipsnyje įtvirtinta nauja sąvoka – „sunkus sveikatos sutrikdymas“, tiksliau apibūdinanti šią nusikalstamą veiką. Be to, BK 135 straipsnio 1 dalies dispozici-

¹¹ Svarbu pažymėti ir tai, kad pagal naująjį BK, baudžiamąją atsakomybę už sveikatos sutrikdymus pašalina šios aplinkybės, pvz., būtinoji gintis (BK 28 str.), asmens, padariusio nusikalstamą veiką, sulaikymas (BK 29 str.), profesinių pareigų vykdymas (BK 30 str.), būtinas reikalingumas (BK 31 str.), teisėsaugos institucijos užduoties vykdymas (BK 32 str.), įsakymo vykdymas (BK 33 str.), pateisinama profesinė ar ūkinė rizika (BK 34 str.), mokslinis eksperimentas (BK 34 str.) ir kt. Kai kurios iš paminėtų aplinkybių pašalina baudžiamąją atsakomybę ne tik už sunkų sveikatos sutrikdymą, bet ir už gyvybės atėmimą. Atkreiptinas dėmesys, kad ir Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime pažymėjo, kad žmogaus prigimtine teise į gyvybę užtikrina gana plati teisių priemonių sistema, įtvirtinta ir pačioje Konstitucijoje, ir daugelyje kitų įstatymų. Teisinis reguliavimas kartu su moralės, religinėmis ir kitomis socialinėmis normomis pirmiausia skirtas žmogaus teisei į gyvybę užtikrinti, o kartu ir žmonių egzistencijai saugoti. Konstitucija reikalauja įstatymais užtikrinti žmogaus teisę į gyvybę, o ne pačią gyvybę [46].

ja, kaip ir visi kiti BK specialiosios dalies straipsniai, prasideda žodžiais: „Tas, kas...“, tokiu būdu pabrėžiant, kad baudžiama ne veika, o subjektas, padaręs šią veiką [29, p. 14]. BK 135 straipsnyje numatyti sunkaus sveikatos sutrikdymo požymiai apima visus požymius, kurie buvo numatyti senojo BK 111 straipsnio dispozicijoje, išskyrus vieną požymį – „kurio nors organo ar jo funkcijų netekimas“, papildomai dispozicijoje nurodant kalbos, vaisingumo netekimą ar kitoki sunkų suluošinimą.

Pažymėtina, kad Sveikatos masto nustatymo taisyklėse [8] organo sąvoka taip pat nepateikiama. Baudžiamosios teisės teorijoje dėl organo ir jo funkcijos apibrėžimų būta nemažai diskusijų. Vieni autoriai nurodė, kad organas – tai žmogaus kūno dalis, atliekanti savarankišką funkciją, o funkcija turėtų būti suprantama kaip organo paskirtis [17, p. 190]. Kiti autoriai organą apibūdina kaip kūno dalį, kuri žmogaus organizme atlieka specialią funkciją, turinčią esminę reikšmę visapusiškai organizmo veiklai [44, p. 23]. Treti autoriai organą apibrėžė kaip žmogaus organizmo dalį, atliekančią vieną arba kelias funkcijas, turinčias esminę reikšmę viso organizmo gyvybingumui [45, p. 90]. Manome, kad vargu ar galima sutikti su nurodytų autorių, pabrėžiančių organų „esminę reikšmę“, „specialias“ funkcijas, nuomone, nes kiekvienas organas atlieka specialią funkciją organizme ir yra svarbus normaliai jo veiklai.

Manytina, kad organo netekimą galima apibūdinti kaip bet kurio žmogaus organizmo vidinio ar išorinio organo, atliekančio vieną ar kelias organizmo funkcijas, praradimą. Kaip žinoma, kai kurie žmogaus kūno organai yra poriniai (pvz., akys, inks-

tai ir kt.), todėl kyla pagrįstas klausimas dėl teisinio vertinimo, kai netenkama vieno iš porinių kūno organų. Atsižvelgiant į pateiktą „organo netekimo“ apibrėžimą, galima teigti, kad šio apibrėžimo turinys apima bent vieno iš porinių žmogaus kūno organų netekimą, nes tai labai sumažina organizmo gyvybinės veiklos funkcijas. Pažymėtina, kad anksčiau galiojęs baudžiamasis įstatymas žmogaus kūno organų pagal jų svarbą (labai svarbūs ar mažiau reikšmingi) nediferencijavo. Tai pozityviai vertino ir daugelis baudžiamosios teisės teoretikų, pavyzdžiui, N. I. Zagorodnikovas teigė, kad visi žmogaus organai atlieka vieną ar keletą tam tikrų funkcijų, būtinų viso organizmo visavertei veiklai, todėl vargu ar galima grupuoti organus pagal svarbą, be to, neaiškus ir tokios svarbos vertinimo kriterijus [34, p. 51].

Kaip jau minėta, įstatymų leidėjas atsisakė požymio „kurio nors organo ar jo funkcijų netekimas“, nes manytina, kad šiame požymyje nurodytus atvejus apima „didelės dalies bendro darbingumo netekimo“ požymis. Be to, šalia bendrojo darbingumo netekimo požymio naujai numatytas ir profesinio darbingumo netekimas.

Kai kurie sunkaus sveikatos sutrikdymo požymiai BK 135 straipsnyje, palyginti su senojo BK 111 straipsniu, pakeisti: nepataisomas veido subjaurojimas – į nepataisomą viso kūno subjaurojimą, bet kokia psichikos liga, įskaitant ir laikinus psichikinius sutrikimus – sunkiai sutrikdančia žmogaus psichiką liga, užkrėtimas ŽIV – bendresniu sunkios nepagydomos ar ilgai trunkančios ligos požymiu. Akivaizdu, kad BK 135 straipsnio 1 dalyje numatyto sunkaus sveikatos sutrikdymo dispozicija yra gerokai nuoseklesnė – sužalojimo ar susargdinimo ir jų sukeliama padariniai su-

skirstyti į atitinkamas grupes, vartojamos bendresnės sąvokos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjas ne tik naujai suformulavo sunkaus sveikatos sutrikdymo sampratą, bet ir gerokai išplėtė kvalifikuojamųjų požymių, kurie atitinka BK 129 straipsnio 2 dalyje nurodytus požymius, sąrašą. Tokia įstatymų leidėjo pozicija yra pagrįsta ir vertintina teigiamai, nes sunkų sveikatos sutrikdymą ir nužudymą skiria nedidelė riba.

Išvados

1. Prielaidos diferencijuotai atsakomybei už sveikatos sutrikdymą atsirasti buvo keršto apribojimas ir diferencijavimas naudojant talioną ir pastarojo pakeitimas kompozicija, nustatant labai detalius fiksuoto dydžio „tarifų“ už įvairiausius sveikatos sutrikdymo variantus ir derimus, sąrašus, tuo maksimaliai derinant kompensaciją prie realios žalos ir atsižvelgiant į įvairiausias aplinkybes.
2. Pagal LDK teisę, atsakomybė už žalos padarymą sveikatai buvo diferencijuojama pagal sveikatos sutrikdymo sunkumą ir luominę nusikaltėlio ir nuken-tėjusiojo priklausomybę: atsakomybė už pasikėsinimą į bajoro asmenį buvo atskirta nuo atsakomybės už pasikėsi-

nimą į miestiečio ar valstiečio asmenį, sankcijos buvo griežtesnės, o tokį nusikaltimą padaręs miestietis ar valstietis atsakė griežčiau už bajorą.

3. 1903 m. Baudžiamasis statutas buvo daug pažangesnis, palyginti su prieš tai galiojusiais teisės aktais, nes kūno sužalojimus aiškiai klasifikavo į tris rūšis (labai sunkūs, sunkūs ir lengvi), o apibrėžiant labai sunkų kūno sužalojimą, jame jau numatytas būtinas veikos požymis – kūno sužalojimo pavojingumas gyvybei, kartu pakeistas labai sunkaus kūno sužalojimo sampratos turinys.
4. Sunkaus kūno sužalojimo sudėtis 1961 m. LTSR BK buvo reglamentuota panašiai kaip ir 1903 m. Baudžiamajame statute, tačiau jame buvo kur kas mažiau teisės normų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas žmogaus sveikatai, be to, jos buvo bendresnio pobūdžio, taip išvengta kazuis-tinio veikų aprašymo.
5. 2000 m. priimtame LR BK 135 straipsnyje vietoj senojo BK 111 straipsnyje numatyto „tyčinio sunkaus kūno sužalojimo, užkrėtimo liga ar kitokio susargdinimo“ įtvirtinta nauja sąvoka – „sunkus sveikatos sutrikdymas“, tiksliau apibūdinanti šią nusikalstamą veiką.

LITERATŪRA

Norminė medžiaga ir teisės istorijos šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105, 111 ir 112 straipsnių pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 41-993.
3. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 55–1358.

4. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso, Baudžiamojo ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 26-597.
6. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos

- Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1015.
7. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Valstybės žinios*, 1990, nr. 9-224.
 8. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 26 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 52-2357.
 9. *Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys*. Vilnius: Mintis, 1991.
 10. 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas. Iš LAPO, J. *1588 metų Lietuvos Statutas*. T. 2. Tekstas. Kaunas, 1938.
 11. Statut Litewski drugiej redakcyi (1566). In *Archivum Komisyi Prawniczej*. T. 7. Kraków, 1900.
 12. *Pirmasis Lietuvos Statutas*. Tekstai senąja baltarusių, lotynų ir senąja lenkų kalbomis. II tomas. Pirma dalis. Vilnius: Mintis, 1991.
 13. Pamedės teisinys (1340 m.). Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Sudarytojai Regina Gelumauskienė ir Gintaras Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 77–86.
 14. Salijų įstatymas (*Lex Salica*). Iš *Užsienio teisės istorijos chrestomatija*. Spaudai parengė Vitas Vasiliauskas. Vilnius, 1999, p. 17–26.
 15. *Rubšio ir Kavaliausko BIBLIJA, LVK (katalikų) leidimas 1998 m.* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-05-27]. Prieiga per internetą: <<http://biblija.lt/index.aspx?cmp=toc>>.
 16. *Правда Русская*. Т. 2. Комментарии. Под ред. акад. Б. Д. Грекова. Москва, Ленинград: Изд-во Академии наук СССР, 1947.
- Specialioji literatūra**
17. ABRAMAVIČIUS, A.; et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Vadovėlis. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
 18. ANDRIULIS, V. Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso bruožai Lietuvoje XV a. (Kazimiero teisinys). Iš *Teisės bruožai Lietuvoje XV–XIX*. Vilnius: Mintis, 1980. P. 6–21.
 19. ANDRIULIS, V.; et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
 20. ANDRIULIS, V. Pamedės teisinio (1340 m.) baudžiamoji teisė ir procesas. *Socialistinė teisė*, 1978, Nr. 1, p. 49–55.
 21. BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vertė Arvydas Šliogeris. Vilnius: Pradai, 1999.
 22. BURBA, D. *Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a.* Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2010.
 23. KAVOLIS, M.; BIELIACKINAS, S. *Baudžiamasis Statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytas iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas: D. Gurmano knygynas, 1934.
 24. MACHOVENKO, J. Lietuvos viešosios teisės iki XVIII a. pabaigos istorijos tyrimų būklė ir perspektyvos. *Teisė*, 2011, t. 79, p. 22–34.
 25. MAKSIMAITIS, M.; VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997.
 26. NOCIUS, J. *Nusikaltimai žmogui*. Mokomoji priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
 27. PAKARKLIS, P. *Senasis Prūsų teisinys*. Chicago: lietuvių literatūros draugija, 1960.
 28. PAŠUTA, V. *Lietuvos valstybės susidarymas*. Vilnius: Mintis, 1971.
 29. PIESLIAKAS, V. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos. *Teisės problemos*, 1996, Nr. 4.
 30. SKIRSNIUS, J.; ŠAPOKA, G. *Iš Lietuvos teisės ir valstybės istorijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
 31. STANKEVIČIUS, V. *Baudžiamoji teisė. Paskaitos*. Kaunas, 1925.
 32. ŠVEDAS, G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai. *Teisė*, 2006, t. 59.
 33. VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S.; ir GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001.
 34. VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919–1940 m.* Vilnius: Justitia, 1996.
 35. VANSEVIČIUS, S. Lietuvos baudžiamosios teisės institutai 1919–1940 metai. *Teisė*, 1995, t. 29, p. 141–148.
 36. VANSEVIČIUS, S. Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. *Teisė*, 1993, t. 27.

37. VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai-teisiniai institutai: Pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus*. Vilnius: Mintis, 1981.
38. VANSEVIČIUS, S. Nusikaltimai ir bausmės Antrajame Lietuvos Statute. Iš *1566 metų Antrasis Lietuvos Statutas*. Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrojo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms paminėti, medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993, p. 44–48.
39. WESEL, U. *Geschichte des Rechts: Von den Frühformen bis zur Gegenwart*. München: C. H. Beck, 2001.
40. ДЕМЧЕНКА, Г. В. *Наказание по Литовскому Статуту в его трех редакциях (1529, 1566 и 1588 гг.)*. Часть первая. Киев, Типография Имп-го Ун-та Св. Владимира В. И. Завадско-го, 1894.
41. ЗАГОРОДНИКОВ, Н. И. *Преступления против здоровья*. Москва: Юридическая литература, 1969.
42. МАЛИНОВСКИЙ, И. *Учение о преступлении по Литовскому Статуту*. Киев, 1894.
43. МОСС, М. Очерк о даре. Форма и основание обмена в архаических обществах. In МОСС, М. *Общества. Обмен. Личность*. Москва: Восточная литература РАН, 1996.
44. НИКИФОРОВ, А. С. *Ответственность за телесные повреждения по советскому уголовному праву*. Москва: Госюриздат, 1959.
45. СТАШИС, В. В.; БАЖАНОВ, М. М. *Личность под охраной закона*. Симферополь, 1996.

Teismų praktika

46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Vals-tybės žinios*, 1998, nr. 109-3004.
47. Lietuvos teismų praktika. Apžvalgos, konsulta-cijos, nutarimai, sprendimai. Baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas 1991–1998. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1998.

DEVELOPMENT OF CRIMINAL LAWS REGULATING LIABILITY FOR GRIEVOUS BODILY HARM IN LITHUANIA

Rita Aliukonienė, Jevgenij Machovenko

S u m m a r y

This article analyzes historical development of criminal laws that regulate liability for grievous bodily harm in Lithuania.

The article notes that in Lithuania, the develop-ment of written legal acts that introduced criminal liability for grievous bodily harm was quite com-plex, distinguishes certain historical stages that re-lect tasks and goals of criminal laws in different

periods of Lithuania. Considering the fact that the article analyzes the assumptions for development of liability for grievous bodily harm, it analyzes Lithuanian laws that existed in 16th–20th centuries and regulated criminal liability for grievous bodily harm and the concept of this criminal activity in the new Criminal Code of the Republic of Lithuania.

Įteikta 2013 m. birželio 7 d.

Priimta publikuoti 2013 m. liepos 1 d.